https://doi.org/10.34142/23129387.2026.75.09
ORCID 0009-0003-9837-4923
ORCID 0000-0003-0875-6163

БЕЗПЕЧНІСТЬ ДОМАШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК ЧИННИК ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ У МІНЛИВИХ УМОВАХ ЖИТТЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

О.В. Кириленко[1ABD], М. В. Коваленко[2BD]
1 -- здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Україна
e-mail: sergeylysenko99sl@gmail.com
2 - кандидат психологічних наук, доцент, Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
e-mail: martavk@gmail.com

Авторський внесок: A – дизайн дослідження; B – збір даних; D – підготовка рукопису.

Актуальність дослідження. Актуальність урахування домашнього середовища в якості чинника психологічного благополуччя особистості безперечна, проте сьогодні ця проблема, зокрема в умовах війни та спричиненого нею вимушеного переселення, у вітчизняній психології є маловивченою.

Мета – теоретичного обґрунтувати феномен безпечності домашнього середовища як чинника психологічного благополуччя особистості в умовах війни.

Висновки. Ширше розуміння стосунків людей з їхнім домашнім середовищем в епоху нестабільності можна отримати, дослідивши фізичні та кіберзв'язки між домогосподарствами та сучасними суспільними та глобальними умовами. Епоха антропоцену принесла підвищений рівень домашньої нестабільності, що корениться не лише в особистих та сімейних обставинах (наприклад, здатність дозволити собі якісне, безпечне житло; та захист від найближчих

екологічних загроз), але й у різноманітних швидкозмінних дистальних дилемах (поєднання домашніх і не домашніх функцій життєдіяльності у межах домогосподарства).

Проблема житлової нестабільності сьогодні тісно пов'язана з численними джерелами екзистенційної нестабільності, зумовленої соціально-економічними, військово-політичними, екологічними, інформаційно-технічними чинниками. Для ефективного обмеження житлової нестабільності та більш віддалених джерел екзистенційної нестабільності глобальні та місцеві органи управління мають враховувати дослідження у галузі екологічної психології, присвячені факторам, що зумовлюють задоволеність та, навпаки, ризики домашнього середовища.

Серед питань, які ще потребують вирішення в майбутніх емпіричних дослідженнях, є те, як люди сприймають та усвідомлюють чинники житлової нестабільності, як відрізняються уявлення про житлову нестабільність у різних соціально-демографічних групах, регіонах? Першими кроками до емпіричного вивчення цих питань буде розробка психодіагностичного інструментарію для оцінки досвіду українців щодо нестабільності житла у зв'язку з їхнім сприйняттям та оцінками різних місцевих та особистих детермінант їхньої сприйнятої безпеки житла, а також локальних та глобально-екологічних факторів, що сприяють їхнім занепокоєнням щодо безпеки та задоволеності домашнім середовищем.

Ключові слова: *психологічна безпека, безпечне домашнє середовище, психологічне благополуччя, ментальне здоровя, війна, умови життя, житлова нестабільність, домогосподарство.*

Home environmental safety as a factor of psychological well-being in changing life conditions during war

Oleksandr V. Kyrylenko[1ABD], Marta V. Kovalenko[2BD]

1 - applicant of the third (educational and scientific) level of higher education of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University G, Ukraine

e-mail: sergeylysenko99sl@gmail.com

2 - Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Educational and Scientific Institute "Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy" of V.N. Karazin Kharkiv National University

e-mail: martavk@gmail.com

Relevance of the study. The relevance of considering the home environment as a factor in the psychological well-being of an individual is undeniable, but today this problem, in particular in conditions of war and the forced displacement caused by it, is poorly studied in domestic psychology.

The Aim is to theoretically substantiate the phenomenon of the safety of the home environment as a factor in the psychological well-being of an individual in conditions of war.

Conclusions. A broader understanding of people's relationships with their home environment in an era of instability can be obtained by examining the physical and cyber connections between households and modern social and global conditions. The Anthropocene era has brought an increased level of home instability, which is rooted not only in personal and family circumstances (for example, the ability to afford high-quality, safe housing; and protection from immediate environmental threats), but also in various rapidly changing distal dilemmas (the combination of home and non-home life functions within the household).

The problem of housing instability today is closely related to numerous sources of existential instability, caused by socio-economic, military-political, environmental, information and technical factors. To effectively limit housing instability and more distant sources of existential instability, global and local governments should take into account research in the field of ecological psychology, devoted to factors that determine satisfaction and, conversely, risks of the home environment. Among the questions that still need to be addressed in future empirical research are how people perceive and understand the factors of housing instability, how do perceptions of housing instability differ in different socio-demographic groups and regions? The first steps towards empirically examining these issues will be to develop a psychodiagnostic tool to assess Ukrainians' experiences of housing instability in relation to their perceptions and assessments of various local and personal determinants of their perceived housing security, as well as local and global environmental factors that contribute to their concerns about security and satisfaction with their home environment.

Keywords: *psychological security, safe home environment, psychological well-being, mental health, war, living conditions, housing instability, household.*

Вступ. Взаємини особистості з її житловим середовищем виступили предметом наукових досліджень у галузі соціальної та екологічної психології, а також у напрямку психології повсякденності (every-day-living psychology) протягом останніх кількох десятиліть (Кузнецов, Бондаренко & Шаюк, 2025; Фоменко, Бондаренко і Шаюк, 2025; Altman & Werner, 1985; Aragonés et al., 2002; Hartig & Lawrence, 2003; Fomenko & Shayuk, 2025; Shumaker & Stokols, 1982). Серед різноманітних середовищ, що складають екологію щоденного досвіду людей — від їхніх помешкань, класних кімнат та робочих місць до медичних закладів, районних та громадських просторів (Bronfenbrenner, 1979) — вчені давно вважають місця проживання винятково важливими в житті людей та тісно пов'язаними з їхнім емоційним та фізичним благополуччям. Актуальність урахування домашнього середовища в якості чинника психологічного благополуччя особистості безперечна, проте сьогодні ця проблема, зокрема в умовах війни та спричиненого нею вимушеного переселення, у вітчизняній психології є маловивченою.

Мета – теоретичного обґрунтувати феномен безпечності домашнього середовища як чинника психологічного благополуччя особистості в умовах війни.

Результати. К. Купер (Cooper, 1974) описала будинок (дім, домівку) як символ особистості та зазначила, що дизайн та оздоблення домашніх просторів не лише відображають, а й підсилюють почуття мешканців щодо себе та своєї унікальної особистої ідентичності. Прошанський та ін., (Proshansky et al., 1983) зазначили, що домашнє та районне середовище закріплює сприйняття мешканцями місцевої ідентичності, що є важливим аспектом їхнього загального відчуття себе. Окрім формування почуття особистої та місцевої ідентичності людей, домашнє середовище сильно впливає на їхні почуття фізичної та емоційної безпеки. Міський соціолог Лі Рейнвотер (Rainwater, 1966) описав дім як безпечний притулок від зовнішніх небезпек, тоді як географ Дуглас Портеус (Porteous, 1976) охарактеризував житлове середовище як притулок від «злахів зовнішнього світу»

– острівну фортецю або святилище, що захищає мешканців від зовнішніх загроз. З огляду на центральну важливість домашніх просторів у житті людей, не дивно, що типологія «першого, другого та третього місць» урбаніста Р. Ольденбурга (Oldenburg, 1999) визначає домашнє середовище як перші місця для людей, а потім їхнє робоче середовище та громадські місця відпочинку (їхнє друге та третє місця відповідно).

Психологічні дослідження домашнього середовища до 2000-х років задокументували зусилля мешканців щодо персоналізації своїх помешкань, встановлення міцних територіальних кордонів всередині та зовні дому, а також зміцнення захищених просторових характеристик житлових та районних приміщень (Altman, 1975; Newman, 1973; Taylor, 1988). До того, як на початку 21 століття поширилися занепокоєння щодо зміни клімату та інших глобальних викликів епохи антропоцену (що характеризувалася широкомасштабними планетарними змінами, спричиненими людиною) (Crutzen & Stoermer, 2000), дослідження поведінки, пов'язаної з навколишнім середовищем, зазвичай зосереджувалися на взаємодії людей з їхнім безпосереднім (проксимальним) фізичним середовищем (Stokols, 2020b). Одиницями аналізу в цих дослідженнях були окреме житло, робоче місце або класна кімната, а також способи, якими люди справляються зі стресовими факторами навколишнього середовища, регулюють конфіденційність та встановлюють особистий простір і територіальні маркери в цих місцях (Sommer, 1969; Stokols, 1976). Припущення, що лежало в основі значної частини цього дослідження, полягало в тому, що відчуття безпеки та відповідність людини середовищу (Wicker, 1972) можна посилити завдяки поведінці, що реалізується в певному будинку, на робочому місці чи в іншому типі середовища (наприклад, встановлення узгоджених територіальних меж у координації з іншими мешканцями; мінімізація стресових факторів, таких як високий рівень скупченості та шуму).

Протягом останніх двох десятиліть, оскільки занепокоєння щодо суспільних та глобальних дилем

посилювалося, — наприклад, зростання рівня соціально-економічної нерівності (Piketty, 2014), зловживання цифровими технологіями через кіберзлочинність та дезінформацію (Grabosky, 2016), а також планетарне потепління та пандемії хвороб (IPCC, 2023) — багато екологічних психологів почали приділяти більше уваги впливу віддаленого (дистального) оточення людей на поведінку та здоров'я. Кілька напрямків досліджень екологічної поведінки все частіше зосереджуються на подіях, що відбуваються в географічно віддалених місцях, розташованих за межами більш безпосереднього (проксимального) оточення людей і часто опосередковано переживаних ними в Інтернеті (Barankevich, R., & Stokols, D. у пресі; Holman et al., 2014; Silver et al., 2013). Важливо зазначити, що ступінь близькості та безпосередності суспільних та глобальних подій різниться для різних груп населення та підгруп. Наприклад, серед мешканців районів, охоплених війною, наслідки війни є локальними та одразу помітними, тоді як для тих, кому пощастило жити далі від зон конфлікту, їхній досвід війни є більш віддаленим та менш безпосереднім — вони можуть стикатися з повідомленнями ЗМІ та онлайн-зображеннями цих відносно віддалених зон бойових дій і таким чином переживати їх більш віддалено та опосередковано. Аналогічно, серед мешканців низинних островів Тихого океану загрози затоплення житлових будинків та громад через зміну клімату є набагато більш близькими та безпосередніми, ніж для мешканців менш чутливих до клімату регіонів, які частіше сприймають ці події як віддалені та не загрозливі (пор. Alvarez & Robles, 2016; Davenport, 2015).

З початку 2000-х років з'явилося кілька нових дослідницьких тем, таких як поведінковий вплив тривоги, пов'язаної зі зміною клімату, та занепокоєння людей щодо глобальних криз (Clayton & Karazsia, 2020; Ojala et al., 2021; Swim et al., 2009; Verplanken et al., 2020); а також способи, якими люди використовують цифрові засоби орієнтування, такі як GPS (а не картографічні карти), для навігації у своєму просторовому оточенні (Ishikawa et al., 2008; Park & Evans,

2018). Водночас, фундаментальні теорії середовища та поведінки, такі як концепція психологічного життєвого простору Левіна, теорія поведінкових установок Баркера та екологія людського розвитку Бронфенбреннера, були розширені, щоб враховувати не лише вплив безпосередніх фізичних умов життя людей на поведінку, але й зростаючий вплив віртуальних поведінкових установок та глобальної кіберсфери на їхнє благополуччя (Aunger et al., 2024; Barankevich & Stokols, 2023; Barker, 1968; Blanchard & Horan, 1998; Bronfenbrenner, 1979; Lewin, 1936; Stokols, 2018).

Зростаюча стурбованість екологічних психологів зміною клімату та іншими глобальними викликами має широкі наслідки для того, як концептуалізуються та вивчаються стосунки людей з їхнім домашнім середовищем. Вже не здається реалістичним розглядати житлове середовище як самодостатні сімейні анклави чи персоналізовані «кокони» — окремі безпечні гавані та місця притулку від зовнішніх загроз, як їх описали Рейнвотер і Портеус. Сьогодні домашнє середовище зазнає впливу величезного масиву громадських та макросоціальних сил, які впливають на свідомість та поведінку мешканців. У багатьох країнах і культурах світ, здається, переходить від епохи, коли домашнє середовище було відносно ізольованим і стабільним, до епохи нестабільності, коли сприйнята та фактична безпека людей вирішально залежить від міцних зв'язків між їхнім житлом та зовнішньою підтримкою (Stokols, 2020a). Однак зовнішні мережі підтримки, які забезпечують та підтримують місцеві громади та житлові райони, стають дедалі слабкішими та нестабільнішими в сучасному світі через мінливості екстремальних кліматичних явищ, пандемій хвороб та геополітичних конфліктів. Як приклад, обмеження волі вдома та в квартирах під час карантину, пов'язаного з Covid-19, виявило залежність мешканців від регіональних та глобальних мереж підтримки, а також ланцюгів постачання, які мають вирішальне значення для благополуччя сім'ї та громади (наприклад, медичні працівники, працівники служб екстреної допомоги, продавці в

продуктових магазинах та водії доставки, від яких залежить виживання та благополуччя мешканців).

У цьому розділі ми детальніше розглянемо численні джерела нестабільності в сучасному світі та те, як вони впливають на досвід людей у їхньому домашньому середовищі. Термін «нестабільність» зазвичай визначається як «стан невизначеності або ймовірності погіршення» (CambridgeDictionary, 2023). Досвід людей, які переживають нестабільність у різних аспектах свого життя (наприклад, у житлових, фінансових, міжособистісних та соціальних ситуаціях), може сукупно впливати на їхнє загальне відчуття онтологічної безпеки, тобто на їхнє відчуття сенсу, безперервності та ідентичності, що випливає зі стабільності подій у їхньому житті (пор. Laing, 1960/1990; Giddens, 1991). Хронічний досвід нестабільності протягом тривалого часу може посилювати відчуття онтологічної нестабільності у людей, а також спричиняти негативні наслідки, такі як тривога, хвороби, пов'язані зі стресом, та соціальні конфлікти (Evans & Cohen, 1987; Selye, 1956). Відчуття нестабільності пов'язане з багатьма різними аспектами сучасного життя, включаючи економічні проблеми та проблеми зайнятості людей, занепокоєння щодо особистих та сімейних проблем зі здоров'ям, кількість та якість доступних продуктів харчування, доступ до належного житла для своєї сім'ї, зловживання Інтернетом (наприклад, кіберзлочинність та дезінформація) та іншими цифровими технологіями, а також соціально-культурні конфлікти (наприклад, політична поляризація та міжетнічні чвари), геополітичну напруженість (наприклад, занепокоєння щодо «звичайної» та ядерної війни) та глобальні зміни навколишнього середовища (особливо виснаження озонового шару Землі та постійне підвищення температури наземних та морських просторів).

Різні джерела нестабільності житла в попередніх дослідженнях іноді розділялися на окремі категорії, які можна було аналізувати та усувати індивідуально. Наприклад, нестабільність житла (нездатність людини підтримувати

стабільне право власності в орендованому або особистому житлі), хоча й чітко пов'язана з економічними умовами в масштабах усієї громади та суспільства, можна розглядати, перш за все, як проблему, з якою стикаються переважно люди зі скромними доходами (наприклад, сім'ї з низьким рівнем доходу та люди, які не мають житла). Політичні ініціативи щодо вирішення цієї проблеми зосереджувалися, наприклад, на зусиллях уряду щодо переселення мешканців з низьким рівнем доходу з районів нетрів у більш якісні житлові комплекси, розташовані в менш бідних районах (Fried, 1963). Однак до початку 2000-х років нестабільність житла зазвичай не розглядалася у зв'язку з макромасштабними змінами (наприклад, зміною клімату) в рамках дедалі нестабільнішої земної системи (пор. Altman & Werner, 1985; Arragones et al., 2002; Shumaker & Stokols, 1982). Також не розглядалися психологічні та медичні наслідки пандемій хвороб (таких як Covid-19) як джерело домашнього стресу та нестабільності (про що свідчать, наприклад, частіші випадки скупчення людей у домівках та ізоляції, а також більша залежність від зовнішнього світу для доставки продуктів, візитів додому до лікаря тощо).

На противагу цьому, численні джерела нестабільності в житті людей сьогодні нерозривно пов'язані між собою та поширюються на різних екологічних рівнях, від локального до глобального (пор. Richardson et al., 2023). Сьогодні побутова нестабільність тісно пов'язана не лише з сімейними фінансами та економічними ресурсами всієї громади, але й із загрозами безпеці, що виникають через проживання в посушливих, схильних до повеней або прибережних районах; а також з політичним насильством у деяких країнах (включаючи США), де конфлікти щодо права голосу та абортів призвели до того, що певні групи жителів (наприклад, велика кількість лікарів, вчителів) продавали свої будинки та переїжджали до інших штатів, де їхні помешкання з меншою ймовірністю будуть пошкоджені вандалами, а їхні сім'ї – піддані нападам (Zahneis & June 2023). Нестабільність житла явно переплітається та посилюється багатьма іншими джерелами онтологічної

нестабільності (наприклад, політичною, екологічною, технологічною) і більше не може бути чітко визначена як локально обмежена проблема сама по собі.

Наш аналіз тлумачить нестабільність житла не лише як гострий стресовий фактор, з яким стикаються переважно групи з низьким рівнем доходу та інші вразливі групи, але й як кризу, наслідки якої відчуває дедалі ширша частина людства по всьому світу, включаючи відносно заможних людей, які дедалі менше справляються з наслідками глобальних змін навколишнього середовища, міжетнічного насильства та геополітичних конфліктів (Eriksen & Simon, 2017; Eriksen et al., 2020). Звичайно, найбільш вразливі соціально-економічні групи (включаючи осіб, які не мають житла), що проживають у кліматично чутливих регіонах, переживають ці проблеми найгостріше порівняно з більш заможними підгрупами населення (Chakalian, 2018). Вони першими страждають від найсерйозніших наслідків стихійних лих та техногенних катастроф, включаючи втрату житла та необхідність вимушеної міграції з районів, що постраждали від кліматичних змін або конфліктів, до незнайомих (і часто негостинних) регіонів (Machlis, 2024). Джерела та серйозність житлової нестабільності в усьому світі є найбільш вираженими серед груп меншин з низьким рівнем доходу, жінок, дітей, людей похилого віку та немічних, а також інших вразливих груп (Matthew, 2014).

Зростаючий дефіцит доступного житла в деяких країнах зараз впливає на психологічне благополуччя представників молоді – юнаків та осіб періоду ранньої дорослості (мілленіалів з вищою освітою та представників покоління Z), зокрема у США, де молодь обтяженена боргами за навчання (Green, 2022), зростаюча частина мешканців Землі, навіть раніше невразливих, щорічно зазнає впливу житлової нестабільності та інших екологічних і соціальних стресових факторів протягом свого життя (Richardson et al., 2023).

Цілісні рішення житлової нестабільності вимагатимуть трансдисциплінарної співпраці між науковцями з різних галузей та їхніми партнерами в громадах, включаючи урядовців, міських

планувальників, фахівців з охорони навколишнього середовища та пересічних громадян (Brown et al., 2010). У цьому контексті вважаємо доцільним включення до даної групи фахівців різних галузей саме психологів, з метою урахування ними у вирішенні житлових проблем інженерно-психологічних, ергономічних, соціально- та еколого-психологічних засад створення оптимального домашнього середовища.

Психологічне ивчення домашнього середовища уможливлюються через включення принципів та методів соціальної екології – міждисциплінарної парадигми, яка досліджує взаємодію між людьми та середовищем на різних рівнях (від локального до глобального) та розглядає вплив суспільних та планетарних умов на найближче оточення, поведінку та благополуччя людей (пор. Barankevich, R., & Stokols, D. у пресі; Berkes et al., 2003; Haberl et al., 2016; Lejano & Stokols, 2024; Stokols, 2018).

Окремим питанням соціальної економології та екологічної психології є аналіз середовища як частини вкладеної структури, де локальні ситуації та умови вбудовані у більші, віддалені регіони (наприклад, класи в школах у межах районів). Окрім висвітлення того, як локальні та віддалені умови спільно впливають на здоров'я та поведінку людини, соціально-екологічна парадигма підкреслює взаємозв'язок та взаємний вплив між різними сферами навколишнього середовища. Так, людські спільноти охоплюють матеріальні та символічні особливості, фізичні та соціокультурні компоненти, природні та забудовані (спроектовані) елементи, а також просторові та віртуальні сфери. Ці різні сфери навколишнього середовища мають спільний вплив на поведінку та благополуччя. Наприклад, зміна клімату, що проявляється у природному світі, розглядається з соціально-екологічної точки зору як побічний продукт того, як люди проектують та управляють своїм забудованим середовищем, соціокультурними інституціями та цифровими технологіями. Аналогічно, перегляд катастрофічних подій (наприклад, терактів) опосередковано через соціальні мережі або телевізійне висвітлення може викликати гострі та

хронічні симптоми стресу у людей, які знаходяться далеко від безпосереднього місця катастрофи (пор. Silver et al., 2013).

Окрім поєднання концепцій та теорій з різних галузей, екологічні дослідження використовують численні методи та заходи для вивчення навколишнього середовища, поведінки людини та благополуччя. Соціальна екологія наголошує на трансдисциплінарному підході дослідницької дії (Stokols, 2006), за допомогою якого академічні та неакадемічні перспективи поєднуються для кращого розуміння та управління соціально-екологічними проблемами. Створення та впровадження ефективних рішень проблемних аспектів взаємовідносин людей з їхнім місцевим та більш віддаленим оточенням (наприклад, багаторівневі джерела житлової нестабільності) вимагає тісної координації між окремими особами та організаціями, що працюють на місцевому, державному, національному та міжнародному рівнях (Stokols & Barankevic, 2024).

У попередніх дослідженнях впливу навколишнього середовища на поведінку населення житло з високою щільністю часто розглядалося як джерело стресу від скупченості, якого слід по можливості уникати (Baum & Epstein, 1978). Проте сьогодні дедалі частіше припускається, що більш густонаселені райони мають менший вуглецевий слід і загалом є більш сталими, ніж райони з нижчою щільністю (Owen, 2004, с. 111–117; Wackernagel & Rees, 1996). Водночас можливо, що домогосподарства можуть компенсувати надмірну щільність за рахунок рекреаційної мобільності, тим самим генеруючи витрати на енергію, які суттєво компенсують переваги сталого розвитку, пов'язані з житлом та районами з високою щільністю (пор. Sijtsma et al., 2012). Важливим завданням досліджень у сфері екологічної психології є урахування переваг сталого розвитку від проживання в умовах вищої щільності із проблемою мінімізації потенційно стресових аспектів щільно забудованих житлових районів (особливо зниження акустичної та візуальної конфіденційності, вирішення проблеми недостатнього розділення між одночасними видами діяльності членів домогосподарства та обмеженого доступу до зелених зон,

що прилягають до квартир та будинків (Stokols & Barankevic, 2024), проблем, пов'язаних з доступом до природи та зелених зон поблизу, забезпечення відпочинку від фізичних та віртуальних стресів повсякденного життя, як вдома, так і поза ним (пор. Beatley, 2011; Hartig & Kahn, 2016; Kaplan & Kaplan, 1989; Wells & Evans, 2003).

Однією із сучасних тенденцій змін у житловому середовищі є цифровізація житлових приміщень. Для багатьох мешканців будинки вже не є просто притулком для домашніх справ (таких як виховання дітей та зв'язок з членами сім'ї) чи притулком від тиску роботи та зовнішнього світу. Натомість, житлові будинки все частіше функціонують як поліфункціональні центри як для домашніх, так і для непобутових справ (Jackson, 2002; Küfeoğlu, 2021). Згідно з нещодавніми дослідженнями, перехід від роботи на місці до роботи з дому на повний робочий день може зменшити вуглецевий слід людини більш ніж на 50 відсотків (Tao et al., 2023). Попри таку перевагу фокус на багатозадачність домашньою середовища може бути небезпечною. Постійний доступ членів домогосподарств до багатьох недомашніх ресурсів та діяльності вдома може виснажити та фрагментувати їхню здатність до уваги (пор. Cohen, 1978), а також послабити те, що довгий час вважалося важливою функцією домашнього середовища, тобто забезпечення спокою та притулку від зовнішніх відволікаючих факторів та вимог (Jackson, 2010; Porteous, 1976; Rainwater, 1966).

Вторгнення віртуальних відволікаючих факторів у домівки багатьох людей по всьому світу (включаючи опосередкований досвід хаотичних подій у зовнішньому світі) та пов'язане з цим зниження домашнього спокою стають джерелом напруги в житлових приміщеннях у сучасному світі. Прикладом такої нестабільності є ситуація, коли члени домогосподарства одночасно перебувають онлайн, займаючись різними та часто суперечливими видами діяльності (наприклад, діти беруть участь у віртуальних заняттях, поки їхні батьки займаються робочими зустрічами), іноді в одній кімнаті, де

бракує достатнього просторового та акустичного розділення цих одночасних занять. Оскільки гібридні робочі графіки та онлайн-заняття стають все більш поширеними, дизайн інтер'єру житлових приміщень необхідно адаптувати для кращої підтримки синхронної роботи та завдань, пов'язаних зі школою (а також рекреаційної та іншої діяльності, не пов'язаної з побутом), що виконуються вдома (Barankevich & Stokols, 2023).

Потенційно негативний вплив хронічної багатозадачності між домашньою та нежитловою діяльністю може ще більше посилюватися серед мешканців густонаселених районів, де, як ми зазначали раніше, доступ до довколишньої природи (наприклад, задніх дворів та громадських парків) більш обмежений. Негативний вплив обмеженого доступу до природи (який може служити для пом'якшення напруження від багатозадачності в житлових приміщеннях) може бути компенсований у майбутньому за допомогою вдосконалених кібертехнологій, які можуть забезпечити реалістичний та захопливий досвід спостереження за природою для членів домогосподарств через віртуальну реальність симуляції лісів, мальовничих гір та прибережних районів. Водночас важливо визнати, що цифрові симуляції природних умов не еквівалентні (і можуть не пропонувати такого ж рівня відновлювальних переваг) фактичному фізичному контакту з природою між членами домогосподарств (Barankevich & Stokols, 2023).

Наразі основні значення та основні функції домашнього середовища, здається, змінюються, хоча напрямки цих змін ще не зрозумілі. Наприклад, можливо, що попередні уявлення про дім як притулок або безпечну гавань від зовнішнього світу можуть мати менший пріоритет у майбутньому, тоді як характеристика житла як центру або бази операцій, що поєднує локальну та віртуальну діяльність (що забезпечується кіберзв'язками між домом та зовнішнім світом), може стати більш помітною. Цікаво, що якщо ця гіпотетична тенденція відбудеться в майбутні роки, вона може передвіщати повернення до старої (сільськогосподарської) моделі економіки

домогосподарства, в якій професійна діяльність була організована навколо дому (Barankevich & Stokols, 2023).

Висновки. Ширше розуміння стосунків людей з їхнім домашнім середовищем в епоху нестабільності можна отримати, дослідивши фізичні та кіберзв'язки між домогосподарствами та сучасними суспільними та глобальними умовами. Епоха антропоцену принесла підвищений рівень домашньої нестабільності, що корениться не лише в особистих та сімейних обставинах (наприклад, здатність дозволити собі якісне, безпечне житло; та захист від найближчих екологічних загроз), але й у різноманітних швидкозмінних дистальних дилемах (поєднання домашніх і не домашніх функцій життєдіяльності у межах домогосподарства).

Проблема житлової нестабільності сьогодні тісно пов'язана з численними джерелами екзистенційної нестабільності, зумовленої соціально-економічними, військово-політичними, екологічними, інформаційно-технічними чинниками. Для ефективного обмеження житлової нестабільності та більш віддалених джерел екзистенційної нестабільності глобальні та місцеві органи управляння мають враховувати дослідження у галузі екологічної психології, присвячені факторам, що зумовлюють задоволеність та, навпаки, ризики домашнього середовища.

Серед питань, які ще потребують вирішення в майбутніх емпіричних дослідженнях, є те, як люди сприймають та усвідомлюють чинники житлової нестабільності, як відрізняються уявлення про житлову нестабільність у різних соціально-демографічних групамах, регіонах? Першими кроками до емпіричного вивчення цих питань буде розробка психодіагностичного інструментарію для оцінки досвіду українців щодо нестабільності житла у зв'язку з їхнім сприйняттям та оцінками різних місцевих та особистих детермінант їхньої сприйнятої безпеки житла, а також локальних та глобально-екологічних факторів, що сприяють їхнім занепокоєнням щодо безпеки та задоволеності домашнім середовищем.

Література:

Кузнецов О. І., Бондаренко М. С., Шаюк Я. О. (2025). Прив'язаність до домівки як чинник соціально-психологічної адаптації українців в умовах війни. *Наукові перспективи*. 2025. № 9(63). 1664–1677. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-9(63)-1664-1677

Кузнєцов М.А., Фурса Т.П., Яременко Л.І. (2026). Дослідження психологічної безпеки як чинника ефективного функціонування корпоративного середовища. *Наукові перспективи. № 4(70)* 2018 — 2031. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-4(70)-2018-2031

Фоменко К. І., Бондаренко М. С., Шаюк Я. О. (2025). Соціально-психологічна адаптація українців в умовах війни в залежності від рівня функціональності домашнього середовища. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Психологія*. № 10(50). С. 1658–1669. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-10(50)-1658-1669

Altman I., Werner C. (1985). Home environments, Plenum Press

Altman I. I. (1975) The environment and social behavior. Brooks/Cole Publishing Company, 256 p.

Alvarez L. & Robles F.(2016). Intensified by climate change, "king tides" change ways of life in Florida, New York Times (2016, Nov 17)

Aragonés J., Francescato G., Gärling T. (Eds.), (2002). *Residential environments: Choice, satisfaction and behaviour*. Bergin and Garvey

Aunger R., Deterding S., Zhao X., Baxter W. (2024). Applying the Barker School concept of 'behaviour settings' to virtual contexts Philosophical Transactions B, 379 (1910) (2024), Article 20230291 DOI:10.1098/rstb.2023.0291

Barankevich R., Stokols D. (2023). Environmental design for the physical–virtual continuum Journal of Interior Design, 48 (1), 6-11 DOI:10.1177/10717641231155083

Barker R.G. (1968). Ecological psychology: Concepts and methods for studying the environment of human behavior Stanford University Press (1968)

Baum A., Epstein Y.M. (1978). Human response to crowding. Lawrence Erlbaum Associates (1978)

Beatley T. (2011). Biophilic cities: Integrating nature into urban design and planning Island Press.

Blanchard A., Horan T. (1998). Virtual communities and social capital Social Science Computer Review, 16 (3) (1998), 293-307 DOI:10.1177/089443939801600306

Bronfenbrenner U. (1979) The ecology of human development: Experiments by nature and design Harvard University Press. Brooks/Cole Publishing Company.

Brown V.A., Harris J.A., Russell J.Y. (Eds.) (2010). Tackling wicked problems through the transdisciplinary imagination, Earthscan.

Chakalian P. (2018). Homeless people are dying at an alarming rate because of climate change *Mother jones*. Foundation for national progress.

Clayton S., Karazsia B.T. (2020). Development and validation of a measure of climate change anxiety Journal of Environmental Psychology, 69 Article 101434 DOI:10.1016/j.jenvp.2020.101434

Cohen S. (1978). Cohen Environmental load and the allocation of attention A. Baum, J.E. Singer, S. Valins (Eds.), Advances in environmental psychology, Vol. 1, Lawrence Erlbaum Publishers, 1-29.

Cooper C., (1974) The house as symbol of the self J. Lang, C. Burnette, W. Moleski, D. Vachon (Eds.), Designing for human behavior (1974), pp. 130-146 Dowden, Hutchinson, & Ross.

Crutzen P.J. , Stoermer E.F. The "Anthropocene." Global Change Newsletter, 41 (2000), pp. 17-18 International Geosphere–Biosphere Programme (IGBP), (41), 17-18 URL: http://www.jstor.com/stable/j.ctt5vm5bn.52

Davenport C. (2015). The Marshall Islands are disappearing, New York Times (2015/Dec 2).

Eriksen et al (2020). Rethinking the interplay between affluence and vulnerability to aid climate change adaptive capacity Climatic Change, 162 (1) 25-39 DOI:10.1007/s10584-020-02819-x

Evans G.W. , Cohen S. (1987). Environmental stress D. Stokols, I. Altman (Eds.), Handbook of environmental psychology, John Wiley & Sons, 571-610

Fomenko K., Shayuk Ya. (2025). Adaptation of the methodology for researching the functionality of the home environment. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2025. Вип. 73. С. 401–414. DOI: https://doi.org/10.34142/23129387.2025.73.26

Fried, 1963 M. Fried Grieving for a lost home L. Duhl (Ed.), The urban condition, Basic Books (1963), pp. 229-248

Giddens, 1991 A. Giddens Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age Polity (1991)

Green T. (2022).NAR finds share of first-time home buyers smaller, older than ever before Available online at: https://www.nar.realtor/newsroom/nar-finds-share-of-first-time-home-buyers-smaller-older-than-ever-before.NationalAssociationofRealtors

Haberl H., Fischer-Kowalski M. , Krausmann F., V. Winiwarter (Eds.) (2016). Social Ecology: Society-nature relations across time and space, Springer

Hartig T. , Lawrence R.J. (2003). Introduction: The residential context of health Journal of Social Issues, 59 (3), 455-473

Holman et al., 2014 E.A. Holman, D.R. Garfin, R.C. Silver Media's role in broadcasting acute stress following the Boston Marathon bombings Proceedings of the National Academy of Sciences, 111 (1) (2014), pp. 93-98

IPCC, 2023 IPCC Sixth assessment synthesis report Intergovernmental Panel on Climate Change (2023) https://www.ipcc.ch/assessment-report/ar6/, Accessed 23rd Jun 2023

Ishikawa T. , Fujiwara H. , Imai O., Okabe A. (2008). Wayfinding with a GPS-based mobile navigation system: A comparison with maps and direct experience Journal of Environmental Psychology, 28 (1) , 74-82. DOI: 10.1016/j.jenvp.2007.09.002

Jackson M. (2002). What's happening to home?: Balancing work, life, and refuge in the information age Sorin Books, 190

Jackson M. (2010). Distracted: The erosion of attention and the coming dark age Prometheus books.

Kaplan R., Kaplan S. (1989). The experience of nature: A psychological perspective Cambridge university press

Kopp R.E. et al (2016). Temperature-driven global sea-level variability in the Common Era Proceedings of the National Academy of Sciences, 113 (11) , pp. E1434-E1441 DOI: 10.1073/pnas.1517056113

Küfeoğlu S. (2021).The home of the future: Digitalization and resource management Springer Nature. DOI:10.1007/978-3-030-75093-0

Laing R.D. (1960/1990) The divided self: An existential study in sanity and madness Penguin books.

Lejano R.P., Stokols D. (2024). Social ecological systems in flux Annual Review of Sociology, 50, 149-168. DOI:10.1146/annurev-soc-083023-034136

Lewin K. (1936). Principles of topological psychology McGraw-Hill.

Machlis G. (2024). Sustainability for the forgotten University of Utah Press.

Matthew R.A. Climate change and human security J.F.C. DiMento, P. Doughman (Eds.), Climate change: What it means for us, our children, and our grandchildren, MIT Press (2014), pp. 257-294

Mental-and physical-health effects of acute exposure to media images of the September 11, 2001, attacks and the Iraq War

Newman O. (1973). Defensible space Macmillan Publishing Company

Ojala M. et al. (2021). Anxiety, worry, and grief in a time of environmental and climate crisis: A narrative review Annual Review of Environment and Resources, 46 (1) , 35-58. DOI:10.1146/annurev-environ-012220-022716

Oldenburg R. (1999). The great good place: Cafe's, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community, Marlowe & Company, p. 336.

Owen D. (2004). Green Manhattan: Everywhere should be more like New York The New Yorker, New York.

Piketty T. (2014). Capital in the twenty-first century Belknap/Harvard University Press. DOI:10.1017/S0047279415000616

Porteous J.D. (1976). Home: The territorial core Geographical Review , 383-390. DOI:10.2307/213649

Proshansky H.M. , Fabian A.K., Kaminoff R. (1983). Place identity: Physical world socialization of the self Journal of Environmental Psychology, 3 (1) , 57-83. DOI: 10.1016/S0272-4944(83)80021-8

Rainwater L. (1966). Fear and the house-as-haven in the lower class Journal of the American Institute of Planners, 32 (1) , 23-31

Richardson K. , Steffen W. , Lucht W. , Bendtsen J., Cornell S.E. , Donges J.F. (2023). Earth beyond six of nine planetary boundaries Science Advances, 9 (37) , Article eadh2458 DOI:10.1126/sciadv.adh2458

Shumaker S.A., Stokols D. (1982). Residential mobility as a social issue and research topic Journal of Social Issues, 38 (3) , 1-19 DOI:**10.1111/j.1540-4560.1982.tb01767.x**

Sijtsma F.J. , de Vries S., van Hinsberg A. , Diederiks J. (2012). Does 'grey'urban living lead to more 'green'holiday nights? A Netherlands case study Landscape and Urban Planning, 105 (3) ,. 250-257 DOI: 10.1016/j.landurbplan.2011.12.021

Silver R.C. , Holman E.A. , Andersen J.P. , Poulin M. , McIntosh D.N. , Gil-Rivas V. (2013). Mental-and physical-health effects of acute exposure to media images of the September 11, 2001, attacks and the Iraq War Psychological Science, 24 (9) , 1623-1634 DOI: 10.1177/0956797612460406

Sommer R. (1969). Personal space: The behavioral basis of design Prentice-Hall

Stokols D. (1976). The experience of crowding in primary and secondary environments Environment and Behavior, 8 (1) , 49-86. DOI: 10.1177/001391657600800104

Stokols D. (2006). Toward a science of transdisciplinary action research American Journal of Community Psychology, 38 , 63-77 DOI: 10.1007/s10464-006-9060-5

Stokols D. (2018). Social ecology in the digital age - solving complex problems in a globalized world, Academic Press-Elsevier, 399.

Stokols D. (2020a/April 24). Our changing views of "home" in the Covid-19 Era. Medium Stokols D. (2020b). Toward an environmental psychology of planetary recovery and biospheric survival Umweltpsychologie-German Journal of Environmental Psychology, 24 (2), 12-33

Stokols D., Barankevich R. (2014)., Home environments in an age of precarity, DOI: 10.1016/j.jenvp.2024.102447

Swim J. , et al (2009). Psychology and global climate change: Addressing a multi-faceted phenomenon and set of challenges. A report by the American Psychological Association's task force on the interface between psychology and global climate change, Vol. 66, American Psychological Association, Washington , 241-250.

Tao Y. et al (2023). You Climate mitigation potentials of teleworking are sensitive to changes in lifestyle and workplace rather than ICT usage Proceedings of the National Academy of Sciences, 120 (39) , Article e2304099120 DOI:10.1073/pnas.2304099120

Taylor R.B. (1988). Human territorial functioning Cambridge University Press DOI:10.1017/CBO9780511571237

Verplanken B., E. Marks, A.I. Dobromir (2020). On the nature of eco-anxiety: How constructive or unconstructive is habitual worry about global warming? Journal of Environmental Psychology, 72 , Article 101528 DOI:10.1016/j.jenvp.2020.101528

Wackernagel M., Rees W. (1996). Our ecological footprint: Reducing human impact on the earth New Society Publishers

Wells N.M. , Evans G.W. (2003). Nearby nature: A buffer of life stress among rural children Environment and Behavior, 35 (3) , pp. 311-330. DOI:10.1177/0013916503035003001

Wicker A., (1972). Processes which mediate behavior-environment congruence Behavioral Science, 17 (3) (1972), pp. 265-277 DOI: 10.1002/bs.3830170302

Zahneis M. , June A.W. (2023). In these red states, professors are eyeing the exits https://www.chronicle.com/article/in-these-red-states-professors-are-eyeing-the-exits The Chronicle of Higher Education. The Chronicle of Higher Education

Отримано: 14 09 2026 року
Прорецензовано: 24 09 2026 року
Прийнято до друку: 30 09 2026 року